

Kırım Hanlığı'nın Ortadan Kalkmasından Sonraki Dönemde
Geray Hânedânı Mensuplarının Osmanlı Devleti'nde
Üstlendiği Askerî Roller (Tanzimat Devri Öncesi)

Hakan Kırımlı*

Kırım hanlık hanedanı olan Gerayların yüzlerce mensubu Kırım Hanlığının mevcut olduğu dönemlerde dahi Osmanlı topraklarında, daha doğrusu Rumeli'nde kendilerine tahsis edilmiş olan çiftliklerde yaşamaktaydı. 1783'te Kırım'ın Rusya İmparatorluğu tarafından ilhakı ve hanlığın ortadan kaldırılması ile birlikte Kırım'da Geray hanedanının birinci derecede üyelerinden hiç kimse kalmadı. Bunların bir kısmı Kuzey Kafkasya'ya göçerken, büyük çoğunluğu zaten yakın akrabalarının, hatta kendi çiftliklerinin bulunduğu Rumeli'ne göç ettiler.

Kırım Hanlığının Osmanlı himayesinden çıkmasından sonraki dönemde ve özellikle de Rusya tarafından ilhakına takaddüm eden 1780'lerin başlarında, Kırım Hanlığı'nın ahalisinin teşkil eden Kırım Tatarları ve Nogaylardan da çok sayıda insan Osmanlı topraklarına hicret etti. Artık hanlığın mevcut olmadığı dönemde gerek bu muhacirlerin gerekse kısa bir süre öncesine kadar onları idare eden Gerayların durumu Osmanlı ricâli nezdinde tartışma konusu olmaktaydı. Kırım Tatarları ve Nogaylarla meskûn olan ve Geray sultanlardan birinin serasker unvanıyla idareci durumunda bulunduğu Bucak bölgesinin durumu hanlığın yıkılma sürecinde belirsiz kalmıştı. Bucak, 1783 sonrasında Osmanlı sınırları dahilinde bırakılmıştı. Hem bu kalabalık Kırım Tatar/Nogay nüfusunu zabt u rabt altında tutulabilmek hem de bunlardan askerî olarak yararlanabilmek için Geray sultanlardan birinin serasker yahut sergerde unvanıyla Bucak'takilerin başına getirilmesi düşünüldü. Bununla, Geray sultanların burada istihdamıyla başka yerde problem çıkarmalarının önleneyeceği de göz önünde bulundurulmaktaydı. Ancak, Rusya'nın işe müdahale edebileceği endişesiyle bu noktada bir adım atılamadı.¹

* Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, hakankirimli@yahoo.com ORCID: 0000-0003-2223-103X

¹ Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978, s. 273-275.

Gerek Osmanlı topraklarındaki Kırım Tatarlarından ve Nogaylardan gerekse çok sayıdaki Geray sultanlardan yararlanmak hususu Kırım Hanlığının ortadan kaldırıldığı 1783 yılından sonra da Osmanlı devlet adamlarının gündeminden düşmedi. Nitekim, Osmanlı Devleti açısından esas olarak Kırım'ın Rusya'dan kurtarılması gayesiyle girilen 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti hanlığa ait bazı unvan ve sembolleri yeniden ihdas etti. Bunda temel maksat hem Kırım Hanlığının ortadan kaldırılmasının tanınmadığını göstermek hem de gerek Kırım içinde gerekse Osmanlıların elinde kalan topraklarda yaşayan Kırım Tatarlarının ve Nogayların seferberliğini temin etmek olmalıdır. Elbette ki Osmanlı Devleti Gerayların Kırım Tatarlarıyla Nogaylar ve hatta Kafkasya halkları üzerindeki yüzyıllara dayanan büyük nüfuz ve etkisini gayet iyi bilmekte, bu halkların düşman aleyhine harekete geçirilebilmeleri için Gerayların işin içinde olmasını zaruri görmekteydi. Kırım'ın elden çıkmış olduğu bu dönemde Geraylar ya öteden beri Kırım'ın hinterlandında bulunan bölgelerde yaşayan ya da Kırım'ı terk ederek başka yerlere hicret etmek zorunda kalmış "Tatarlar"a kumanda edeceklerdi. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı ordusunun bir parçası olarak Gerayların kumandasında oluşacak bu birlikler Bucak ve Dobruca bölgeleriyle Kuban havalisinde meskûn olan Kırım Tatarları ve Nogaylardan müteşekkil olacaktı.

Bu teşebbüslerin başında "Kuban Hanı" unvanının ihdası gelmektedir. 1787'de Arslan Geray Han'ın oğlu Şahbaz Geray, bilâhare de 1789'da Kırım Geray Han'ın oğlu Baht Geray "Kuban Hanı" ilan edildi. Her iki Han da bilfil Kuban bölgesinde hükümdarlık yapacak imkâna sahip olmadıysa da, Rumeli ve Bucak bölgelerinde emirlerindeki Kırım Tatar ve Nogay askerleriyle Osmanlı ordusu bünyesinde görev yaptılar. Kuban Hanı unvanının yanında yine Kırım Hanlığı'na ait "Kalgay" mansıbı da bu savaşla birlikte canlandırıldı.

Bu savaş sırasında ihdas edilen bir diğer unvan da "Tatar Seraskeri" unvanıydı. Tatar Seraskeri genel olarak "Kabâil-i Tatar" (Tatar Kabileleri) olarak adlandırılan Dobruca ve Bucak'taki Kırım Tatar ve Nogay kabilelerinden silah altına alınanların başında bulunmakta, muhtemelen bunların orduya celbi işiyle de uğraşmaktaydı. Bu kabileler Dobruca ve Bucak'ta zaten meskûn olanların yanısıra Kırım ve Rusya'nın eline geçen diğer yerlerden kaçarak buralara gelen diğer Kırım Tatar ve Nogayları da ihtiva ediyor olmalıdır. Rus savaşı henüz resmen başlamadan, Aralık 1786'da Bahadır Geray Sultan'a Tatar Seraskeri unvanıyla "Kabâil-i Tatar"ı toplayarak Osmanlı ordusuna katılma görevi verildi. Hayrabolu'da yaşayan (Arslan Geray Han'ın torunu ve Kalgay Mübarek Geray Sultan'ın oğlu olan) İzzet Geray Sultan da başbuğ sıfatıyla çevredeki Geray sultanları toplayarak Bahadır

Geray Sultan'ın maiyetine katılmakla görevlendirildi.² Bununla birlikte, sözü edilen “Kabâil-i Tatar”dan askerî birlikler teşkil edildiyse de uygulamada bunun verimli olamadığı görülecekti. Bucak bölgesi savaşta Rus orduları tarafından işgal edilince burada yaşayan “Tatar Kabileleri” bütün aileleriyle birlikte Tuna Nehri'nin batı yakasına göçmek zorunda kaldılar. Savaş esnasındaki bu kitlevî göç ve iskânı yaşamak zorunda kalan söz konusu toplulukların içinde buldukları gayet perişan şartlarda kendi imkânlarıyla etkili bir askerî güç oluşturabilmeleri mümkün değildi.³ Gerayların da bunu temin edebilecek durumları yoktu. Yine de bu “Kabâil-i Tatar”dan tertip edilen birlikler Gerayların kumandasında savaşta yer alarak yararlık gösterdi.

Osmanlı Devleti, 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı'nda mümkün mertebe bütün Geray sultanların seferber edilmesine ve savaşta yer almasına çalıştı. Gerçekten de bu savaşta birçok Geray sultan Osmanlı ordusunda cephede görev yaptı. Bunların çoğunun “Kuban Hanı” Şahbaz Geray Han'ın ve ondan sonraki Baht Geray Han'ın maiyetinde buldukları anlaşılmaktadır. Savaşın ilk yıllarında Geray sultanları Şahbaz Geray Han'ın kumandasında, özellikle Boğdan (Moldavya) çevresindeki çarpışmalarda görmekteyiz. Bunlardan biri olan Şahbaz Geray Han'ın büyük oğlu Mehmed Geray Sultan buradaki muharebelerde şehit düştü.⁴ Şahbaz Geray Han'ın diğer oğlu olan müstakbel tarihçi ve şair Halim Geray Sultan da Yaş çevresinde karakol hizmetiyle görevlendirilmişti. Bu görevi sırasında ciddi yararlık gösteren ve düşman karakolcularına kayıplar verdirerek onlardan esir alan Halim Geray Sultan, 1788 Şubat'ında mevcut zeameti arttırılarak taltif edildi.⁵ Diğer Geray Sultanlardan III. Selim Geray Hanzâde Hacı Geray Sultan 1788 ilkbaharında tehdit altındaki Bender kalesinin savunmasında yer alırken⁶ aynı yılın Kasım ayında Selim Geray Sultan yaklaşık 400 kişilik Tatar askerleriyle yine Bender kalesi civarında karakol görevi yapmaktaydı.⁷ Sadrâzam'ın bir arzında

2 Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) (Bundan sonra BOA olarak gösterilecektir), *Cevdet-Hâriciye*, Dosya no: 50, Gömlek no: 2469.

3 “Kabâil-i Tatar” yahut “Bucak Tatarları” topyekûn göçtükleri Tuna'nın batı yakasında yani Dobruca'da savaş boyunca, hatta sonrasındaki en az iki boyunca da büyük maddî sıkıntılar içinde yaşamak zorunda kaldılar. BOA, *Cevdet-Hâriciye*, Dosya no: 30, Gömlek no: 1466; *Cevdet-Dâhiliye*, Dosya no: 269, Gömlek no: 13419; *Cevdet-Hâriciye*, Dosya no: 120, Gömlek no: 5996.

4 Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân (Kırım Hanları Tarihi)*. *Değerlendirme-Metin-Tıpkıbasım*, haz. Alper Başer, Alper Günaydın, İstanbul 2013, s. 111.

5 BOA, *Ali Emîrî-Birinci Abdülhamid*, Dosya no: 116, Gömlek no: 7785.

6 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 760, Gömlek no: 32064.

7 BOA, *HAT*, Dosya no: 1380, Gömlek no: 54384.

kaydedildiği üzere Hacı Geray Sultan daha sonra Özü (Dnyeper) bozkırlarında Kazaklarla girdiği çatışmada düşmana 100 kişi kadar kayıp verdirecek ve çok miktarda ganimet alacaktı. Kırım Geray Han'ın oğullarından Gazi Geray Sultan da aynı dönemde (muhtemelen 1789'da) beraberindeki diğer bazı Geray sultanlarla birlikte Boğdan (Moldova) taraflarında birkaç bin kişilik Rus ve Don Kazak birliklerini mağlup ederek çok miktarda esir ve ganimet ele geçirdi.⁸

Savaşta adı ön plana çıkacak olan ve sonraki yıllarda Rumeli kargaşalarında çok duyulacak olan bir sultan, Arslan Geray Han'ın torunu ve Kalgay Mesud Geray Sultan'ın oğlu olan Cengiz Mehmed Geray Sultan'dı. Cengiz Mehmed Geray Sultan savaşın ilk yılından itibaren orduda hizmet etmekteydi. 1787'de Deliorman tarafında asker toplayarak Şahbaz Geray Han'a getirmekle görevlendirilmişti.⁹ Cengiz Mehmed Geray Sultan Mayıs-Haziran 1790'da ise Prens Feldmareşal Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld kumandasındaki Avusturya ordusunun kuşattığı Tuna'nın kuzey kıyısında kalan Osmanlı kalesi Yergöğü'nün müdafaasında görev almıştı. Cengiz Mehmed Geray kuşatma sırasında gösterdiği yararlıklarla Mayıs ortalarında ve sonunda İstanbul tarafından iki kere taltife mazhar oldu.¹⁰ Kuşatılan kalede bütün yokluklara dayanan¹¹ Abdullah Paşa ve Cengiz Mehmed Geray Sultan, yalnızca kaleyi sonuna kadar korumakla kalmadılar, yaptıkları huruç hareketıyla düşman ordugâhını ele geçirerek büyük sayıda ganimet ve esir aldılar.¹² Bu başarı Osmanlılar için genel olarak felâket ve hezimetlerle dolu olarak geçen 1787-1792 Savaşı'nın nadir zaferlerinden birini teşkil etmektedir. Yergöğü'nün diğer müdafileriyle beraber Cengiz Mehmed Geray Sultan da Padişah ve Sadrazam tarafından taltif edildi.¹³ Cengiz Mehmed Geray Sultan ile birlikte Yergöğü savunmasında görev alan iki diğer kardeşi Bahadır Geray ve (muhtemelen) Meñli Geray Sultanlar da yararlıklarından dolayı taltif edildiler.¹⁴

8 BOA, *TS. MA.e*, Dosya no: 437, Gömlek no: 35.

9 BOA, *HAT*, Dosya no: 1380, Gömlek no: 54384.

10 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no. 1101, Gömlek no. 48629; *Cevdet-Maliye*, Dosya no: 175, Gömlek no: 7449.

11 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 49, Gömlek no: 2255.

12 Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, Ankara 1998, s. 30-31; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C III., haz. Dündar Günday, İstanbul 1984, s. 1195-1197.

13 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C IV, Kısım: I, Ankara 1995, s. 568; Ahmet Cevdet Paşa, s. 1197.

14 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 85, Gömlek no: 4201.

Savaşta Rus cephesinde en kritik mevkilerden birisi Tuna ağzını tutan İsmail kalesiydi. Haziran 1789'da İsmail havalisinde bulunan Baht Geray Han'ın maiyetinde 18 Geray sultan vazife almıştı.¹⁵ Aynı yıl, Kırım Geray Han'ın oğlu ve Baht Geray Han'ın kardeşi Kaplan Geray Sultan 1789'da İsmail'i korumakla görevlendirilerek, İslimye, Yanbolu ve Şumnu gibi Gerayların yaşadığı kazalardan toplanan askerler onun kumandasına verildi.¹⁶ İsmail'in 1790 sonlarında tehdit altında kalması üzerine, Bâb-ı Âli Rumeli'ndeki çiftliklerinde bulunan 36 Geray sultanın toplayabildikleri kadar asker ile İsmail'in imdadına koşmasını istedi.¹⁷ Hatta bir süre önce Padişah fermanıyla Kıbrıs'a sürülmesi emredilmiş olan Âdil Geray Sultan'ın dahi affedilerek cepheye gitmesine karar verildi.¹⁸ Hakkında Kıbrıs'a sürgün kararı bulunan Vize'nin Örenli (Evrenli) Köyü'nde mukim Saadet Geray Sultan da (cezası affedilmeksizin) çağrılanlar arasındaydı.¹⁹ Geray sultanların derhal Tuna cephesinin imdadına koşmaları doğrultusunda başka emirler de bulunmaktadır.²⁰ Bu Geray sultanlar İsmail'e yetişemedilerse de zaten kuşatma altındaki kalede en az 6 Geray sultan vazife yapmaktaydı. General Aleksandr Suvorov kumandasındaki Rus ordusu 22 Aralık 1790'da İsmail kalesine girmeye muvaffak olduğunda Kuban Hanı Baht Geray Han'ın kardeşleri olan Kaplan Geray ve Gazi Geray Sultanlar ile maiyetlerindeki Çoban Geray ve Maksud Gerayzâde Mehmed Geray ve diğer Maksud Gerayzâde Selim Geray Sultanlar ile sâbık Cezzar Ahmed Paşa kethüdâsı olan Selim Paşa birkaç yüz kişi ile bir yere sığınıp hepsi şehit oluncaya kadar savaştı.²¹ Kaledeki Geraylardan Baht Geray Han'ın kardeşi Mesud Geray Sultan ise Rus ordusuna esir düştü. Mesud

15 NBKM, f. 315. a.e. 107.

16 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 125, Gömlek no: 6209; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 705, Gömlek no: 29582; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 494, Gömlek no: 20626; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 700, Gömlek no: 29385; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 208, Gömlek no: 8931.

17 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 29, Gömlek no: 1327; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 29, Gömlek no: 1325,

18 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 65, Gömlek no: 3243; *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 35, Gömlek no: 1750.

19 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 46, Gömlek no: 2296; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 29, Gömlek no: 1327.

20 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 121, Gömlek no: 6012; *Cevdet-Eyâlât-ı Mümtaze*, Dosya no: 10, Gömlek no: 487.

21 Ahmed Cevdet Paşa, s. 1231. Maksud Gerayzâde Selim Geray Sultan için Vize'nin (günümüzde Tekirdağ'ın) Saray kasabasında bulunan Ayas Paşa Camii haziresine dikilen şehit taşı bugün de orada bulunmaktadır. Diğer Geray şehitler için de aynı şekilde şehit taşları dikilmiş olması muhtemel ise de, 1960'ların başlarında muazzam bir tahribata uğratılmış olan söz konusu hazirede İsmail şehitlerine ait başka şehit taşı tespit edemedik.

Geray Sultan Yaş Antlaşması'nın imzalanarak savaşın sona ermesini müteakip esaretten kurtulabildi.²²

İsmail'in hemen güneyinde, Tuna'nın öte tarafındaki stratejik Babadağ kasabasının savunmasında ise III. Selim Geray Han zâde Hacı Geray Sultan görev almıştı. Hacı Geray Sultan'ın emrinde 400 süvari bulunmaktaydı.²³ İslâm Geray Sultan ise maiyetindeki askerlerle 1789-1790 yıllarında Rusçuk-Silistre havalisinde vazifelendirilmişti.²⁴ Kıbrıs'a sürgün hükmü çıkmışken cepheye gitmesi karşılığında affa uğrayan Âdil Geray Sultan'ın da 1790 başlarında emrindeki Kırım Tatar askerleriyle Silistre'nin muhafazasında görevlendirildiğini görmekteyiz.²⁵ Aynı tarihlerde, Devlet Geray Sultan ise 1500 askerle Burgaz (Ahyolu Burgazı) limanının muhafazasıyla görevlendirilmişti.²⁶ Gazi Geray Sultan da 1791'de İsakçı havalisinde maiyetindeki askerlerle savaşmaktaydı.²⁷

Osmanlı Devleti Kuban tarafında da Geray sultanları savaş faaliyetlerinde istihdam etmeye özen gösteriyordu. Önce Eylül 1787'de "Kuban Hanı" nasb edilmiş olan Şahbaz Geray Han'ın Anapa'ya gönderilerek bölgedeki Nogayları teşkilatlandırarak Rusya üzerine hücum etmesi tasarlanmıştı. Ancak Şahbaz Geray Han'ın Anapa'ya varışına kadar onun Eylül 1787'de "Kuban Başbuğu" olarak tayin ettiği yeğeni Selâmet Geray Sultan bu görevle meşgul olacaktı.²⁸ Ancak, Şahbaz Geray Han Anapa yerine 1787 sonlarında Bucak tarafındaki Kırım Tatar ve Nogayları toparlamak üzere oraya gönderildi.²⁹ Şahbaz Geray Han 1788'de hanlıktan alınana kadar hiç Kuban tarafına gitme imkânı bulamadı. Bu müddet içinde bölgede Selâmet Geray Sultan görev yaptı. Gösterdiği yararlıklar dolayısıyla

22 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 28, Gömlek no: 1361.

23 BOA, *D.BŞM.*, Defter no: 5952, s. 8.

24 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 272, Gömlek no: 11286.

25 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 118, Gömlek no: 5317; *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 86, Gömlek no: 4299; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 564, Gömlek no: 23671.

26 Bu Devlet Geray Sultan'ın aynı isimdeki birçok sultandan hangisi olduğunu belirleyemedik. BOA, *HAT*, Dosya no: 151, Gömlek no: 6358. Sultan III. Selim Devlet Geray Sultan'a çevreden asker toplayarak Burgaz havalisine yerleştirmesini de emretmişti. *HAT*, Dosya no: 1432, Gömlek no: 58615.

27 Gazi Geray Sultan Haziran yahut Temmuz 1791'de emrindeki 113 asker ile birlikte bölgede bir çatışmada yer almış ve bir Rus subayını esir almıştı. BOA, *A.MKT.d.*, Defter no: 1026, s. 16.

28 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 121, Gömlek no: 6008; *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 84, Gömlek no: 4159; *Cevdet-Eyâlât-ı Mümtâze*, Dosya no: 6, Gömlek no: 293; Cengiz Fedakâr, *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı. Kırım'a Giden Yolda Anapa Kalesi (1781-1801)*, (İstanbul, 2014), s. 142-143. Fedakâr burada sehven Selâmet Geray Sultan'ı Saadet Geray Sultan olarak göstermiştir.

29 Fedakâr, s. 142-143.

Selâmet Geray Sultan'a 1788'de Sultan I. Abdülhamid tarafından 5000 guruş mükâfat verildi.³⁰

1789'da Kırım Geray Han'ın oğlu Baht Geray "Kuban Hanı" nasb edildi. Sultan I. Abdülhamid, kendisinden çok şey beklenen³¹ Baht Geray Han'ın hemen Kuban tarafına hareket etmesini istemekteydi.³² Ancak, selevi gibi Baht Geray Han da hanlığı boyunca Kuban'a hiç gidemeyecekti. Baht Geray Han'ın han olmasıyla birlikte, kardeşi Mehmed Geray Sultan'a 1789'da bölgedeki Adıge, Abaza ve Nogay kabileleri üzerine tam yetkiyle "Kuban Başbuğu" unvanı ve Kalgay pâyesi verildi.³³ Kalgay Mehmed Geray Sultan çevredeki Adıge, Abaza ve Nogay kabileleriyle düşmana ait yerleşim yerlerine saldırılar düzenlemek ve buraları yağmalamakla görevliydi.³⁴ Mehmed Geray Sultan İstanbul'dan ayrılırken yanında kabile reislerine verilmek üzere çok sayıda kıymetli hediyeler ve mühimmat da götürdü.³⁵ Mehmed Geray Sultan esas olarak Nogay ve Adıge kabileleriyle birlikte Anapa'yı kuşatan Rus kuvvetlerine karşı çarpıştı.³⁶

Kuban'da Adıge Temirguey kabilesinin içinde yaşamakta olan III. Selim Geray Hanzâde Hacı Geray Sultan da Kalgay Mehmed Geray Sultan'ın maiyetinde bulunmaktaydı.³⁷ Savaş sırasında Kuban havalisinde ikamet etmekte olan diğer Geray sultanlar da Bâb-ı Âli tarafından kendilerine kürk ve atıyye verilerek harp hizmetine çağırıldılar.³⁸ Nitekim Saadet Geray, İslâm Geray ve Arslan Geray

30 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 898, Gömlek no: 38672.

31 BOA, *HAT*, Dosya no: 19, Gömlek no: 896/A.

32 BOA, *HAT*, Dosya no: 15, Gömlek no: 656.

33 BOA, *YEE.*, Dosya no: 94, Gömlek no: 7; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 828, Gömlek no: 35269; *HAT*, Dosya no: 180, Gömlek no: 8122.; *A.DVN.MHM.d.*, Defter no: 190, s. 101, hüküm no: 217; Kadir Güney, "190 Numaralı Mühimme Defteri'nin Özetli Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1203-1204, M. 1789-1790; Sayfa 1-97)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi (Gaziantep, 2012), s. 268, 297.

34 Güney, s. 268.

35 BOA, *Cevdet-Eyâlât-ı Mümtâze*, Dosya no: 6, Gömlek no: 272; *Cevdet-Dahiliye*, Dosya no: 253, Gömlek no: 12615.

36 Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C III (İstanbul, 1984), s. 1280; Kırım Geray Han zâde Mehmed Geray Sultan Anapa'nın düştüğü son kuşatmada da oradaydı. Mehmed Geray Sultan kale dışında bulunan kabile savaşçılarını kumanda etmekteydi. Fedakâr, s. 175.

37 Güney, s. 297-298.

38 Güney, s. 299. Şu cümleden olarak, Kuban tarafındaki Baht Geray zâde Murad Geray Sultan'a 1.500 guruş ve Abaza kabilesi içindeki İslâm Geray Sultan'a 750 guruş atıyye verildi. Kuban havalisinde Adıge yahut Nogay kabilelerinden biri içinde yaşamakta olup Rumeli'ne geçmeyi arzu eden Bahadır Geray zâde Süleyman Geray Sultan'a da kendisinden Osmanlı Devleti'nin ve

Sultanlar gibi Adıge ve Nogay kabileleri arasında yerleşmiş birçok Geray'ın Kafkasya cephesinde Osmanlı saflarında savaştığı görülmektedir. Bunlardan Arslan Geray Sultan'ın oğlu Selim Geray Sultan Ruslara esir düştü.³⁹ Rus ordusu tarafından kuşatılan ve sonunda düşen stratejik Anapa kalesinin savunmasında da Geray sultanlar yer aldı. Bunlardan biri olan Çoban Geraylardan Arslan Geray Sultan buradaki Rus birlikleriyle olan çatışmalarda hayatını kaybetti.⁴⁰ Son Kırım Hanı II. Bahadır Geray'ın oğlu Selim Geray Sultan ise Rusya tarafında rehin olarak bulunmakta olup, Rusya tarafından kendisine askerî rütbe dahi verilmişti. Ancak Selim Geray Sultan 1789'da firar ederek Osmanlı tarafına geçti ve Anapa'nın savunmasında görev yaptı.⁴¹

1787-1792 Savaşı'nda Geray sultanların münferit yararlıklarına ve başarılarına rağmen genel olarak "Kuban Hanları" Şahbaz Geray ve Baht Geray Hanların kumandasındaki Tatar birlikleri savaşın gidişatını etkileyebilecek kapasitede değildi. Geray sultanların ve kumandaları altındaki birliklerin özellikle ikmal sıkıntıları çektikleri bilinmektedir.⁴²

1806 yılında yeni bir Osmanlı-Rus savaşı patlak verdiğinde Bâb-ı Âlî yine imparatorluk dâhilindeki (ve mümkünse dışındaki) Kırım Tatar ve Nogay nüfusundan ve onlar üzerindeki nüfuzu tartışılmaz olan Geraylardan istifade etmeye karar verdi. Savaş esnasında Pâdişâh'a sunulan bir arzda ifade edildiği gibi söz konusu Kırım Tatar ve Nogay unsurlar yani "Tatar taifesi lede'l-iktizâ işe yarar ve mesârifleri sunûf-ı saireye kıyâs olunmayarak suhûletle rü'yet ve idâre olunur kabilden" görülmekteydi.⁴³ Bu "Tatar taifesi"ni disiplin altında tutarak Osmanlı Devleti'nin savaş faaliyetinde yararlı hale getirebilecek olanlar da yüzyıllarca onları yönetmiş olan Geray hanedanı mensuplarıydı. Buna bağlı olarak Geray sultanlara cephede vazifeler verildi. Bu meyanda, savaş başlar başlamaz Arslan

oradaki kabilelerin memnun olduğu ve orada kalmasının doğru olacağı bildirilerek 2.500 gurus atıye gönderildi. Fedakâr, s. 183-184.

39 Fedakâr, s. 159. Burada sözü edilen Arslan Geray Sultan Adıgelerin Besleney kabilesi içinde yaşayan (*age.*, s. 172) Arslan Geray Sultan olmalıdır.

40 Arslan Geray Sultan Adıge (Çerkes) etnoğrafya ve edebiyatına büyük katkıları bulunan Sultan Han Geray'ın dedesiydi. Sultan Han-Girey. *İzbranne trudi i dokumenti* (Maykop, 2009), s. 8.

41 BOA, *HAT*, Dosya no: 1394, Gömlek no: 55816; *HAT*, Dosya no: 177, Gömlek no: 7785.

42 BOA, *HAT*, Dosya no: 1380, Gömlek no: 54384; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 564, Gömlek no: 23671. Kuban Hanı ve Geray sultanlar maiyetleriyle birlikte kış dolayısıyla çiftliklerine çekildiklerinde sefer sırasında kendilerine tahsis edilen tayinatları da kesilmekteydi. *Cevdet-Haricîye*, Dosya no: 68, Gömlek no: 3359.

43 BOA, *HAT*, Dosya no: 1008, Gömlek no: 42355.

Geray Han'ın torunu ve Kalgay Mesud Geray Sultan'ın oğlu olan Bahadır Geray Sultan kritik İsmail kalesinin müdafaasına kumandasındaki kalabalık bir Kırım Tatar ve Nogay birliği ile katıldı.⁴⁴ Savaşın henüz en başlarında, Ocak 1807 Ocak ayının ilk günlerinde Kili kazasının Çamaşuy köyüne taarruz eden bir Rus birliği, kumandanları arasında Bahadır Geray Sultan'ın da bulunduğu Osmanlı kuvvetleri tarafından püskürtüldü. İstanbul'a gönderilen (ve abartılı olduğu anlaşılan) raporlarda düşmanın bin kadarının kılıçtan geçirildiği bildirilmekteydi.⁴⁵ Bu çarpışmada gösterdiği yararlık dolayısıyla Bahadır Geray Sultan'a 4 Şubat 1807'de "Bucak Kalgayı" payesi verildi.⁴⁶ Bahadır Geray Sultan o sırada, Bucak'ta bulunan ancak orayı işgal eden Rus kuvvetlerinin eline düşmesi istenmeyen "Kabâil-i Tatar" ın yani muhtelif Nogay kabilelerinin Tuna'nın güney tarafına tahliyeleri işiyle de meşguldü. Bu şekilde, Bahadır Geray Sultan önce Bucak'daki Cemboyluk, Yedisan (Cetisan) ve Kırgız kabilelerinin, sonra da geride kalan Ormambetoğlu ve Orakoğlu kabilelerinin İsmail Geçidi'nden geçmesini sağladı.⁴⁷ Aynı dönemde, başka Geray sultanlar da bilhassa İsmail çevresinde görev yapmaktaydı. Nitekim Kalgay Mübarek Geray Sultan'ın oğlu İzzet Geray Sultan'ın 1807 yılında Tuna mansabındaki kritik İsmail Kalesi'nin savunmasında ve Rusçuk önündeki Leylek (Delidoruk) Adası'ndaki muharebelerde görev aldığı görülmektedir.⁴⁸ İzzet Geray Sultan da Ocak 1808'de Bâb-ı Âlî tarafından "Nureddin" unvanıyla taltif edildi.⁴⁹

Bahadır Geray Sultan savaşın ilerleyen döneminde, Ekim 1808'de İstanbul'a davet edilerek kendisine kalgay pâyesinin yanında "Bucak Seraskeri" unvanı da verildi. Şahbaz Geray Han'ın oğlu olan tarihçi ve şair Halim Geray Sultan da Bahadır Geray

44 Gazzizâde Abdullatif Efendi, *Vekayi'-i Baba Paşa fi't-Tarih* (Hazırlayan: Salih Erol) (Ankara, 2013), s. 167.

45 BOA, *HAT*, Dosya no: 1366, Gömlek no: 54094; *HAT*, Dosya no: 151, Gömlek no: 6369-C; *HAT*, Dosya no: 106, Gömlek no: 4195-C Osmanlı belgelerinde bildirilen bu vak'a Rus kaynaklarında yer almamaktadır. Her halükârda, Rus kayıplarının burada çok abartılı verildiği kanaatindeyiz.

46 BOA, *Cevdet-Haricîye*, Dosya no: 103, Gömlek no: 5134; *HAT*, Dosya no: 152, Gömlek no: 6412-A; Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)*, C I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015, s. 469.

47 BOA, *HAT*, Dosya no: 39, Gömlek no: 1980.

48 BOA, *Cevdet-Zabtiye*, Dosya no: 7, Gömlek no: 349.

49 Burada dikkate değer olan bir nokta 1807 yılı içinde cepheye 10 ay görev yapan İzzet Geray Sultan'ın Bâb-ı Âlî'ye yazdığı arzıhalinde, Bahadır Geray Sultan'a kalgaylık verilmesinden duyduğu memnuniyeti belirttikten sonra, Gerayların geleneğine göre seferde han, kalgay ve nureddinin bulunduğuna işaret ederek, kendisine de nureddinlik payesinin ihsan edilmesini istemesidir. *Ali Emîr-Üçüncü Selim*, Dosya no: 151, Gömlek no: 9091.

Sultan'ın maiyetine memur edildi.⁵⁰ Kırım Hanlığının ortadan kaldırılmasının üzerinden 15 sene geçmiş olduğu ve bir önceki Osmanlı-Rus savaşının aksine teorik olarak “Kuban Hanı” unvanının dahi ihdas edilmediği bir ortamda Kırım Hanlığı'nın handan sonra gelen ikinci kişisi yahut han vekili mânâsına gelen “kalgay” ve ondan sonra gelen “nureddin” pâyelerinin canlandırılması elbette ki dikkat çekicidir. Bu uygulamaların, hanlığın hatırasını yaşatmak ve Gerayların eski tebaları üzerindeki nüfuz ve tesirlerini korumak maksadına matuf olduğu söylenebilir. Bucak Seraskeri Kalgay Bahadır Geray Sultan'a sadece Tuna nehrinin her iki yakasındaki bütün Kırım Tatar ve Nogayların değil, İsmail havâlisindeki göller çevresinde yaşayan İgnat (Nekrasov) Kazaklarının da idaresi tevcih edildi. Bahadır Geray Sultan İsmail'de ikâmet edecekti.⁵¹ Bahadır Geray Sultan 1809 ilkbaharında emrindeki Kırım Tatar, Nogay ve İgnat Kazaklarıyla Tulça'yı savunmak ve İsmail'e yardım etmekle görevliydi.⁵² 1809 ağustosunda ise Bahadır Geray Sultan'ı Yergöğü muhafazası görevinde görmekteyiz.⁵³ 1810 yılı başlarında ise “Bucak Seraskeri” unvanını Halim Geray Sultan taşımaktaydı.⁵⁴ Selim Geray, Murad Geray ve Kırım Geray Sultanların da Halim Geray Sultan'ın maiyetinde

- 50 Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *Şâni-zâde Târîhi*, C I (Hazırlayan: Ziya Yılmaz) (İstanbul, 2008), s. 107. Şânizâde Bahadır Geray Sultan'a verilen unvanı “Sevâhil-i Nehr-i Tuna Seraskeri” olarak yazmakla birlikte, konuya ilişkin hatt-ı hümayında ve buyurulduklarda bu unvan “Bucak Seraskeri” olarak kaydedilmektedir. BOA, *HAT*, Dosya no: 1008, Gömlek no: 42355; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 490, Gömlek no: 20442; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 61, Gömlek no: 2877. Tarihçi Mütercim Âsım Efendi, övgüyle bahsettiği Bahadır Geray Sultan'a bu payenin verilmesinde kendisi de Kırımlı olan Kapudân-ı Deryâ Abdullah Râmiz Paşa'nın rolü olduğuna işaret etmektedir. Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)*, C II, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015, s. 1370.
- 51 BOA, *HAT*, Dosya no: 1008, Gömlek no: 42355. Ağustos 1810'da Bahadır Geray Sultan'ın maiyetinde (Geray sultanlar da dâhil) 1000 “Kabâil” askeri yani Kırım Tatar ve Nogay ile 212 Kazak asker bulunmaktaydı. *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 570, Gömlek no: 23949. Bahadır Geray Sultan kumandası altındaki toplam 400 “Kabâil” ve Kazak süvari askerini 1810-1811 kışında Şumnu'nun Vırbiçe (Vırbitsa) Köyü'ndeki çiftliğinde kışlattı. *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 61, Gömlek no: 3010. Bahadır Geray Sultan'ın askerlerinin kış aylarında azalması bunların kışı geçirmek üzere evlerine gitmeleriyle açıklanabilir.
- 52 BOA, *HAT*, Dosya no: 1004, Gömlek no: 42118/D. Bununla birlikte, Kabâil Tatarları Bahadır Geray Sultan'ın Bucak Seraskeri tayininden hoşnut olmadıkları gibi, Haziran 1809 itibarıyla henüz görev yeri olan Babadağ'a gidememiş olan Bahadır Geray Sultan'ın yerine başka birisinin, muhtemelen de Mehmed Geray Sultan'ın tayini söz konusu olmuştu. *A.MKT.d.*, Defter no: 1031, s. 28; *A.MKT.d.*, Defter no: 1032, s. 8.
- 53 Gömlek no: 5015. Eylül 1809'da Yergöğü'ne gelen Sadrâzam Yusuf Ziyaeddin Paşa, bazı âyânlarla birlikte Bahadır Geray Sultan'a da samur kürk giydirdi. *Cevdet-Maliye*, Dosya no: 57, Gömlek no: 2630.
- 54 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 392, Gömlek no: 16175.

buldukları görülmektedir.⁵⁵ Ancak Bahadır Geray Sultan da yine kalgay payesiyle ve “Kabâil-i Tatar Seraskeri” unvanıyla diğer Geray sultanların âmiri mahiyetinde, aktif olarak savaş faaliyetlerinin içindeydi. Zaten onun çiftliğinin bulunduğu Şumnu'nun Gerlobad havalisi de doğrudan Rus ordusunun tehdidi altına girmişti. Nitekim, Bahadır Geray Sultan'a 1810'da çiftliğinin bulunduğu Gerlobad Nahiyesi'nin kadılığı da verilerek, nahiye halkından yirmi yaşından büyük herkesi kumandası altına alması ve güneye giden geçitleri muhafaza etmesi emredildi.⁵⁶

Önceki savaşlarda olduğu gibi bu savaşta da Bâb-ı Âli Rumeli'nin muhtelif yerlerinde yaşayan Geray sultanları Osmanlı ordusu saflarında hizmete davet etmekte ve onların çıkarabildikleri sayıda asker ile birlikte Kalgay Bahadır Geray Sultan'ın maiyetine girmelerini emretmekteydi.⁵⁷ Rumeli'ndeki başka Geray sultanların da benzer emirlerle vazifeye çağırıldıkları şüphesizdir. Gerayların Sahib-i Arzı olan ve o sırada Çatalca'nın Subaşı Köyü'nde ikâmet eden II. Kaplan Geray Hanzâde Selim Geray Sultan da 1810 yılının ilk yarısında Bâb-ı Âli'ye müracaat ederek maiyetindeki ve etraftan toplayacağı askerlerle Osmanlı ordusuna katılmak istediğini ve nereye gönderilirse gideceğini bildirmiş, onu takdir eden Sultan II. Mahmud da Selim Geray Sultan'ın o sırada Rus tehdidi altında bulunan Varna kalesinin imdadına gönderilen kuvvetlere katılmasını emretmişti.⁵⁸

Bucak Seraskeri'nin ve genel olarak Geray sultanların emirleri altındaki askerler esasen onların Rumeli'ndeki çiftlikleri çevresinden temin ettikleri silahlı unsurlar ile Osmanlı sınırları dahilinde bulunan Kırım Tatar ve Nogaylardan müteşekkildi.

55 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 69, Gömlek no: 3419.

56 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 65, Gömlek no: 3205. Bu emirden hemen önce, Temmuz 1810 başlarında Bahadır Geray Sultan'a Sadrâzam tarafından bir kere daha samur kürk giydirdi. *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 364, Gömlek no: 15084.

57 Şu cümleden olarak, Haziran-Temmuz 1810'da bir buyuruldu ile Yanbolu Kazâsi'nde sâkin Mehmed Geray Sultan, İslimye Kazâsi'nin Esirli Köyü'nde sâkin Hacı Geray Sultan ve Bahadır Geray Sultan, Bergos (Lüleburgaz) Kazâsi'nin Pınarbaşı Köyü'nde sâkin Baht Geray Han zâde Devlet Geray Sultan, Karınâbâd Kazâsi'ndeki Kulağuzlu Köyü'nde sâkin Çoban Geraylardan Selâmet Geray Sultan ve Edirne civârında Kızlağaç Kazâsi'nin Yenibeyli Köyü'ndeki Arslan Geray Sultan'ın derhal Kalgay Bahadır Geray Sultan'ın maiyetine katılmaları istenmişti. BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 65, Gömlek no: 3213; *A.DVN.MHM.d.*, Defter no: 232, s. 64, hüküm no: 280. Savaşın ilk yılında Kaplan Geray, Selâmet Geray Çoban Geraylardan?) ve Gazi Geray Sultanlar, son yılında da Selâmet Geray (Çoban Geraylardan?), Selim Geray ve Murad Geray Sultanlar Bahadır Geray Sultan'ın maiyetinde yer almış Geraylar meyanında kaydedilmektedir. *HAT*, Dosya no: 128, Gömlek no: 5296; *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 45, Gömlek no: 2202.

58 BOA, *HAT*, Dosya no: 1005, Gömlek no: 42162.

Düzenli sayılamayacak mahiyetteki bu birliklerin tahsisatları yetersiz ve düzensizdi. Hatta, başta “seraskerler” olmak üzere Gerayların bunların ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamaları gerekmektedir.⁵⁹ Bilhassa kış aylarında bu askerlerin barınmaları problem olduğu gibi ailelerini yalnız bırakmış oldukları için gözleri de evlerindeydi. Bu bakımdan Bucak Seraskerleri olan gerek Bahadır Geray Sultan,⁶⁰ gerekse Halim Geray Sultan⁶¹ kışları geçirebilmek için askerlerinin kabilelerine veya kendi çiftliklerine gönderilmesini, ayrıca ihtiyaçlarının karşılanmasını talep etmekteydi. Nitekim 1810-1811 kışını Bahadır Geray Sultan’ın maiyetindeki 400 kadar Kırım Tatar/Nogay ve İğnat Kazak askeri onun Vırbiçe’deki çiftliğinde geçirmiştir.⁶²

Savaşın Osmanlı Devleti açısından art arda gelen mağlûbiyetlerle süregelen müteakip yıllarında, Rumeli’ndeki (özellikle Dobruca havâlisindeki) Kırım Tatar ve Nogaylardan asker çıkarılması teşebbüslerine devam edilmesi, zaten tam da muharebe bölgesi üzerinde yaşadıkları için perişan olan bu insanların tepkisine yol açtı. Sahib-i Arz Selim Geray Sultan 28 Mart 1811’de Bâb-ı Âlî’ye müracaat ederek, söz konusu topluluğun beş yıldır savaşa iştirak ettiğini, düşman istilâsı dolayısıyla ziraatle de meşgul olamayıp maddi açıdan son derece zor durumda bulunduğunu ve gücü yetenlerin Anadolu’ya ve Arnavutluk taraflarına kaçmak zorunda kaldığını izah etti. Bu bakımdan, söz konusu insanların asker, at ve silah temin edebilmeleri de onlardan çıkarılacak askerden fayda gelebilmesi de mümkün değildi. Selim Geray Sultan Bâb-ı Âlî’den bu hususta zorlamaya gidilmemesini isteyerek, ancak

- 59 “Kabâil-i Tatar Seraskeri” unvanı etkili bir görüntü vermekle birlikte, maiyetinde birçok Geray sultan ve mirza bulunan Bahadır Geray Sultan’ın birliklerine ayrılan tahsisatın yetersizliği Osmanlı yetkilileri tarafından da kabul ediliyordu. O kadar ki, Bahadır Geray Sultan pek çok harcamayı kendisi üstlendiği için büyük ölçüde borca batmış durumdaydı. *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 76, Gömlek no: 3786. O kadar ki, 1809 yılında onun aylığının borçlarına mahsûp edildiği görülmektedir. *Ali Emiri-İkinci Mahmud*, Dosya no: 83, Gömlek no: 6503. 1810 Kasım’ında Bahadır Geray Sultan’ın emri altındaki İğnat Kazaklarının bazı ileri gelenlerinin ulûfelerinin ödenmesi için İstanbul’a gittikleri görülmektedir. *HAT*, Dosya no: 975, Gömlek no: 41442/D.
- 60 Bahadır Geray Sultan Yergöğü’ndeiken tahsisat yetersizliği dolayısıyla kabilelerin bulunduğu yere veya çiftliğine gitmek için izin istediye de bu izin verilmeyerek, onun yerine maiyetindeki 200 kadar askerin ihtiyaçları için bir ay yeteceği ifadesiyle 5000 guruş atıyeye verildi. BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 101.
- 61 Halim Geray Sultan da Şubat 1810’da o sırada Eskicuma’da ikamet etmekte olan Geray sultanların ve maiyetlerindeki askerlerin kışı geçirmek için evlerinin bulunduğu İslimye ve Yanbolu havalilerine gitmelerine izin verilmesini ve ayrıca et, ekmek, saman ve arpa gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını istemekteydi. BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 392, Gömlek no: 16175; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 295, Gömlek no: 12216.
- 62 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 61, Gömlek no: 3010.

asker ihtiyacına göre tahammülü olanların askerliğe davet edilebileceğini ifade etmekteydi.⁶³ Öte yandan bu kabilelere mensup kişiler Anadolu tarafına geçmeyi sürdürmekte ve bunları önlemeye yönelik tedbirler yetersiz kalmaktaydı.⁶⁴

Bütün bu problemlere rağmen, “Kabâil-i Tatar Seraskeri” Bahadır Geray Sultan'ın kumandasında önceden silâhlendirilmiş olan Kırım Tatar ve Nogay askerleri 1811 yılında da görev yapmaya devam ettiler.⁶⁵ Ne var ki muhtemelen Ocak 1812'de, Bahadır Geray Sultan diğer üç Geray sultan ve Sivas Valisi Celâl Paşa ile birlikte Rus ordusuna esir düştü.⁶⁶ Sadaret Kaymakamı Ahmed Şâkir Paşa'nın 22 Mart 1812 tarihli bir mektubundan Bahadır Geray Sultan ile diğerlerinin Bükreş'te esir buldukları ve onlara teselli mektupları ve atıyye gönderileceği kaydedilmektedir.⁶⁷ Barışın imzalanmasıyla birlikte Bahadır Geray Sultan beraberindeki üç Geray sultan ve diğer esir Osmanlı ricali ile birlikte Haziran 1812'de esaretten kurtuldu.⁶⁸

1806-1812 Savaşı'nda Tuna ve Bucak cephesi kadar, Kafkasya'nın başlangıcı konumundaki Kuban havâlisi ile burada Rusya ve Osmanlı imparatorlukları arasında sıkışmış durumdaki Nogay ve Adıge kabilelerinin durumu da büyük önem arz etmekteydi. Özellikle savaşın başlarında henüz Rusya ile Fransa'nın savaş halinde bulunması dolayısıyla Kafkasya'daki Rus kuvvetlerinin Polonya tarafına nakledilmiş olması bir fırsat olarak görülmüştü. Nitekim, Fransa'nın İstanbul'daki Elçisi Horace François Bastien Sébastiani de Fransa'nın yükünü azaltmak amacıyla Osmanlı tarafını Kafkasya'da harekete geçirmeye çaba göstermekteydi. Sébastiani, bir an evvel Gürcistan, Abhazya, Lezgiler ve Çerkesler (Adıgeler) üzerinden Rusya'ya taarruz edilmesi için baskı yapıyordu. Bu maksatla o sırada Kafkasya'da bulunduğu anlaşılan Kırım Gerayzâde Hacı Geray Sultan da biraderzâdesi Selâmet Geray Sultan ile birlikte Adıge, Abhaz ve Dağıstan kabilelerinin başına geçirilmesi halinde onlarla düşman topraklarına hücum edip

63 BOA, *Cevdet-Dahiliye*, Dosya no: 36, Gömlek no: 1772. Esasen, buradaki Babadağ Kazâsı'ndaki Tatarân (Tatarlar) mukâtası uhdesinde bulunan Devlet Geray Sultan da savaş sonrasında yazdığı bir dilekçesinde çevrenin Rus istilâsı esnasında tamamen harap ve perişan olduğundan ahalinin burayı terk ettiğini bildirmekte ve yerlerine geri gelenlerin üç sene müddetle tekâliften muaf tutulmalarını istemekteydi. BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 13, Gömlek no: 640. Bu istek Bâb-i Âli tarafından kabul edilmiştir. BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 50, Gömlek no: 2465.

64 BOA, *KK.d.*, Defter no: 29, s. 80.

65 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 662, Gömlek no: 27831; *Cevdet-Hâriciye*, Dosya no: 61, Gömlek no: 3006; *Cevdet-i Hâriciye*, Dosya no: 74, Gömlek no: 3671.

66 BOA, *HAT*, Dosya no: 989, Gömlek no: 41825/B; *HAT*, Dosya no: 989, Gömlek no: 41825/E.

67 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 100, Gömlek no: 4978.

68 BOA, *HAT*, Dosya no: 978, Gömlek no: 41543/B; *HAT*, Dosya no: 987, Gömlek no: 41807.

tahribat yapabileceğini bildirmekteydi. Bu görüş Kafkasya'dan yeni gelen Kazan Tatarlarından âlim Ubeydullah Kuşmanî Efendi tarafından da desteklenmekteydi. Yalnız, bu gibi bir harekât için Anapa'ya üç tuğlu bir vezirin tayin edilerek emrine 3-5 bin kişilik bir kuvvetin ve yeteri kadar top gücünün verilmesinin gerekeceği de kabul edilmekteydi. Ancak, Sultan III. Selim bu teşebbüse sıcak bakmadı.⁶⁹

Bununla birlikte, Kuban tarafında bulunan Nogay ve Adıge kabilelerinin Rusya'ya karşı kullanılması daima göz önünde bulundurulmaktaydı. Nitekim Kasım 1808'de Baht Geray Sultan'ın torunu ve Gazi Geray Sultan'ın oğlu olan Aksak Murad Geray Sultan'a yazılan bir hükümde Geray sultanların Osmanlı Devleti'ne yapmış oldukları hizmetler övgüyle hatırlatıldıktan sonra, Murad Geray Sultan'ın Kuban tarafında bulunan kabile reislerinin aralarını bulması ve onlarla oralardaki Geray sultanları bir araya getirerek teşkilatlandırması istenmekteydi.⁷⁰ Murad Geray Sultan bu tarihlerde zaten Osmanlı sınırları içinde yani Kuban nehrinin güney kısmında kalan Nogayların idarecisi durumunda olup, "Nogay Kabâili Mutasarrıfı" unvanını taşımaktaydı. 1810'da Aksak Murad Geray Sultan'a nureddin payesi⁷¹ ve "Nogay Kabâili Seraskeri" unvanı ve Selâmet Geray Sultan'a da kalgay payesi ile Çerkes kabileleri üzerine Başbuğ unvanı verildi.⁷²

Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında yerli kabileleri Rusya'ya karşı harekete geçirmek için Gerayların aracılığına başvurduğuna şüphe yoktur. Mayıs 1809 tarihli bir Rus raporuna göre Kalgay Bahadır Geray Sultan Kuban Nehri'nin sol (Osmanlı) tarafında kalan kabilelere en az iki defa mektup göndererek Padişah'ın kendisini serasker tayin ettiğini ve 12.000 kişilik bir orduyla bölgeye geleceğini bildirmişti. Her ne kadar, böyle bir hareket gerçekleşmediyse de bu yöndeki söylentiler dahi bölgedeki Nogay ve Abazinler arasında hayli tesir doğururken,

69 Sultan III. Selim bu projeye ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyordu: "Bu tedbirleri elçi söyler, sultanlar ve kabâ'il ta'ahhüd ederler, cevabında inşaallah vakti vardır şöyle olur böyle olur denilir, lâkin defa'âle tecrübe olunmuş şeydir kabâ'ilin ve Tatarların mizâc ve mişvârları ma'lûmdur. Böyle şey küllî kuvvete tevakkuf eder. Biz ise topçu ve mühimmât ve akçe bulsak boğazlara sarf iderük." BOA, *HAT*, Dosya no: 149, Gömlek no: 6274.

70 BOA, *A.DVN.MHM.d.*, Defter no: 227, s. 128, Hüküm no: 390.

71 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 749, Gömlek no: 31503; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 1189, Gömlek no: 53133. Bu tarihten iki yıl önce Mübarek Geray Sultan zâde İzzet Geray Sultan'a da nureddin payesi verildiği kaydedilmişti. Aksak Murad Geray Sultan'a da bu unvanın verilmesiyle İzzet Geray Sultan'ın unvanının alındığına dair bir işarete rastlamadık. Bu durumda, Kırım Hanlığı'nın mevcut olmadığı bu dönemde verilen bu unvanın muhakkak bilfiil bir kumandanlığa delâlet etmekten ziyade az-çok fahrî ve taltife yönelik bir mahiyet taşıdığı söylenebilir.

72 Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, s. 461-462; BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 808, Gömlek no: 34293.

Kuban havalisindeki Rus askerî yetkilileri arasında da telaşa yol açtı.⁷³

Savaşa iştirak eden Geray sultanlar muhtelif şekillerde ödüllendirilmekteydi. Meselâ, Bahadır Geray Sultan'ın talebi üzerine maiyetinde bulunan Murad Geray Sultan'a kayd-ı hayat şartıyla aylık 250 guruş tayinat bağlanmıştı.⁷⁴ Diğer Geray sultanlara da benzeri türden taltifat yapıldığı tahmin edilebilir.

Savaş gerek Rumeli gerekse Kafkasya cephelerinde ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sona erdi. 1812 yılında imzalanan ve Osmanlı-Rus Savaşı'nı sona erdiren Bükreş Antlaşması hükümlerine göre, bütün Besarabya ile birlikte Bucak da Rusya İmparatorluğu'na bırakıldı. “Kabâil-i Tatar” denilen Nogaylarla ve Kırım'dan hicret etmiş Kırım Tatarlarıyla meskûn olan Bucak, geçmişte Kırım Hanlığı'nın nüfuz sahasında olup idaresi Geray sultanlardan tayin edilen “Bucak Seraskeri”ne ait bulunan, hanlığın asker deposu olan çok önemli bir bölgeydi. Bucak'ın Rusya'ya bırakılması neticesinde buranın halkı olan Nogayların tamamına yakını Osmanlı topraklarına, özellikle de Dobruca'ya yerleşti. Savaş sonrasında, gerek sâbık Kalgay Bahadır Geray Sultan, gerekse Subaşı'nda yaşayan Selim Geray Sultan (II. Kaplan Geray Han'ın oğlu) Dobruca'ya hicret etmiş olan bu “Kabâil-i Tatar”ın idaresinin uhdelere bırakılması arzusundaydı. Ancak Sadrâzam Hurşid Ahmed Paşa Bucak Tatarlarının idaresi bu iki Geray sultandan hangisine verilirse verilsin “sızılı ve münâfeseden hâlî olunmayacağı âşikâr olduğu”, bu sebepten böyle bir vazifenin verilmemesi görüşündeydi. Nitekim Padişah II. Mahmud da Bucak'ın artık Osmanlı hakimiyetinden çıkmış olduğuna işaret ederek “Bucak nerede kaldı? Böyle bir müsaade iktiza etmez” diyerek Geraylardan herhangi birine Bucak Tatarlarının idaresinin bırakılmasını kabul etmedi.⁷⁵

73 “[Raport d. s. s. Malinskogo gen. Tormasovu], ot 18-go maya 1809 goda, No: 2403-Georgievsk”, *Akti sobranne Kavkazskoyu Arheografiçeskuyu Kommissieyu* (Tiflis), C IV (1870), s. 884; “[Raport d. s. s. Malinskogo gen. Tormasovu], ot 18-go maya 1809 goda, No: 2407-Georgievsk”, *Akti sobranne Kavkazskoyu Arheografiçeskuyu Kommissieyu* (Tiflis), C IV (1870), s. 884-885; “Predpisanie gen. Tormasova gen.-ot-inf. Bulgakovu, ot 17-go iyulya 1809 goda, No: 290”, *Akti sobranne Kavkazskoyu Arheografiçeskuyu Kommissieyu* (Tiflis), C IV (1870), s. 885-886.

74 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 511, Gömlek no: 21332.

75 BOA, *HAT*, Dosya no: 629, Gömlek no: 31100. “Kabâil-i Tatar”ın idaresi Geray sultanlara bırakılmamakla birlikte, Bâb-ı Âli 1810'larda 12.000 haneden fazla nüfusa sahip bu unsurlar askerî açıdan “gereğinde işe yarar” olduklarından âşâr ve âdet-i ağnâm dışında vergiye tâbi tutulmamak şeklindeki imtiyazlarını devam ettirmeyi uygun görmekteydi. Bu gibi kadim imtiyazlarının ellerinden alınması halinde karşıya yani Rusya tarafına geçebileceklerinden endişe edilmekteydi. BOA, *Ali Emirî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 8, Gömlek no: 418.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ndeki Kırım Tatar ve Nogay unsurlardan askerî açıdan istifade edilmesi hususunda Gerayların görevlendirilmesi uygulaması son bulmadı. Esasen Gerayların kendilerine tâbi bulunanlarla beraber sefer halinde veya gerektiği hallerde Osmanlı ordusuna katılmaları Osmanlı Devleti tarafından onlara tanınan imtiyazların bir karşılığı olarak kabul edilmekteydi.⁷⁶ Bu yaklaşım en azından 1820'lere, muhtemelen Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir. Nitekim barış döneminde de özel Kırım Tatar/Nogay birliklerinin kumandası Geraylara verilmekteydi. Şu cümleden olarak 1821 yılında Şumnu yakınlarındaki Vırbiçe Köyü'ndeki çiftliğinde ikâmet etmekte olan Mesud Geray Sultanzâde Bahadır Geray Sultan tekrar "Kabâil-i Tatar askerî Başbuğu" tayin edildi.⁷⁷ Kasım 1821'de Bahadır Geray Sultan maiyetindeki iki diğer Geray sultan ve Kırım Tatar/Nogay askerleriyle ile birlikte Bükreş'de görev yapmaktaydı.⁷⁸

1828 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi ile Osmanlı Devleti bir kere daha Gerayların Osmanlı ordusunda aktif hizmetine ihtiyaç duydu. Savaşın başlangıç döneminde, Haziran yahut Temmuz 1828'de aynı zamanda Gerayların Sahib-i Arzı da olan Devlet Geray Sultan kumandası altındaki mirzalar, "Kabâil-i Tatar" (yani özellikle Dobruca havalisindeki Kırım Tatar ve Nogay muhacirler), İgnat Kazakları (*Nekrasovtsi*) ve maiyetindeki diğer askerler, Çirmen'de Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa'nın birliklerinin de kendilerine katılmasından sonra cepheye hareket etti.⁷⁹

Savaşta askerî yenilgiler birbiri ardına gelmekteydi. Bu ortamda Şubat 1829'da Gerayların Sahib-i Arzı olan Devlet Geray Sultan'a yazılan bir hüküm ile Geray sultanların geçmişteki gayret ve hamiyetleri övüldükten sonra, Sahib-i Arz'dan bütün Cengizli sultanlarının bu seferde de kendilerine bağlı olan kişilerin başında Osmanlı ordusuna katılmalarını sağlaması istendi.⁸⁰ Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılarak, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin teşkil edilmiş olduğu bu yeni askerî ortamda Geraylar da kendilerine bağlı askerlerin düzensiz

76 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 46, Gömlek no: 2264.

77 Bahadır Geray Sultan bu unvanıyla Silistre Valisi'nin maiyetinde bulunmaktaydı. BOA, *HAT*, Dosya no: 934, Gömlek no: 40431; Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *Şâni-zâde Târîhi*, C II, s. 1050. Şâni-zâde'nin eseri Latin harfleriyle yayına hazırlanırken metindeki "Vırbiçe" (Vırbitsa) ibaresi sehven "Dobruca" olarak okunmuştur.

78 BOA, *HAT*, Dosya no: 1558, Gömlek no: 44. 1822'de bir ara Bahadır Geray Sultan'ın Anapa ve Kuban taraflarındaki Çerkes (Adige) kabileleri arasında görevlendirilmesi söz konusu olduysa da sonradan bundan vazgeçildi. BOA, *HAT*, Dosya no: 1143, Gömlek no: 45451.

79 BOA, *HAT*, Dosya no: 1072, Gömlek no: 43861.

80 BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 1012, Gömlek no: 44328.

birlikler olmaktan çıkarılıp yeni bir nizama konulması arzusundaydı. Sahib-i Arz Devlet Geray Sultan ile karakol hizmetlerine memur edilen Murad Geray Sultan'ın da aralarında bulunduğu 25 Geray sultan bu hususta bir projeye Bâb-Âlî'ye müracaat etti. Geray sultanlar bu müracaatlarında Osmanlı Devleti'ne daimî sadakatlerini teyid ettikten sonra, kendi düzensiz birliklerine de Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye gibi talim verilmesini ve sefer halinde cepheye gidiş, yiyecek, binek hayvanları, hayvanlar için yem, giyim ve aylık gibi giderlerinin devlet hazinesinden karşılanması arzularını beyan ediyorlardı. Geray sultanların teklif ettikleri tabur bütünüyle hazine tarafından finanse edilmeli, zabıtları Geraylardan, askerleri ise Geray sultanların "tevâbi" ve taallukâtından" olmalıydı. Taburun başında da binbaşı rütbesiyle yukarıda sözü edilen Murad Geray Sultan bulunmalıydı.⁸¹ Sadrazam'a da yazılan arizadan anlaşıldığı üzere, Geray sultanlar esas olarak onların emrindeki kimselerle Osmanlı topraklarında yaşamakta olan "Kabâil Tatarları" ile İğnat Kazaklarından oluşacak birliklere kumanda etmek istemekteydi. Bu birliklere yalnızca savaş zamanı ödeme yapılacak, barışta ise kendi iş ve güçleriyle meşgul olacaklar, yalnızca senede bir kere toplanıp yoklama ve talim yapılacaktı.⁸²

Ancak bu projeye henüz bir cevap gelmemişken, muhtemelen Geray sultanları mobilize etme emrini gereken hızda yerine getiremediğinden dolayı Devlet Geray Sultan sahib-i arzlık görevinden alındı. Nisan 1829'da Devlet Geray Sultan'ın yerine Sahib-i Arz tayin edilmiş olan Hacı Geray Sultan'a da emirlerindeki adamlarıyla birlikte bütün Geray sultanları toplaması ve Osmanlı ordusuna katılması emredildi.⁸³

Geray sultanların kumandasında ve Kırım Tatar, Nogay ve İğnat Kazaklarından oluşan özel bir tabur kurulması fikri ise Kaymakam Paşa başkanlığında Bâb-ı Âlî'de toplanan mecliste uygun görülmedi. Kaymakam Paşa Padişah'a sunduğu tahrîrinde, Geray sultanlar "acaib kavm olduklarından" bu şekilde nizama dâhil edilmeleri halinde ileride birtakım mahzurların söz konusu olabileceğini yazıyordu. Kaymakam Paşa'ya göre, Geray sultanların serbest hareket etmek isteyecekleri ve etraflarındaki yetkilileri "olur olmaz şeyde dinlemeyecekleri" muhtemel olup, bunlar sırf devletten maaş, aylık, tayinat ve binek hayvanlarını alabilmek için böyle bir istekte bulunmuşlardı. Bu bakımdan, halen devletin süregelmekte olan savaş

81 BOA, *HAT*, Dosya no: 754, Gömlek no: 35586.

82 BOA, *HAT*, Dosya no: 315, Gömlek no: 18549.

83 BOA, *Cevdet-Eyâlât-ı Mümtâze*, Dosya no: 3, Gömlek no: 144.

ile meşgul olduğu, bu gibi düzenlemelerin ise barış vaktinde yapılacağı bahanesi gösterilip cevap yazılarak Gerayların “savuşturulmaları” uygun olacaktı. Bu görüş Sultan II. Mahmud tarafından da uygun görülerek, o sırada cephede bulunan Sadrazam’a bu yolda bir cevap yazması emredildi.⁸⁴

“Kabâil-i Tatar”dan Gerayların idaresinde düzenli bir tabur teşkili bu şekilde “savuşturuldu” ise de problemin özü devam etmekteydi. Önceki savaşlarda olduğu gibi bu savaşta da Geraylar “Kabâil-i Tatar” ve İğnat Kazaklarından oluşan düzensiz birliklerin başında cepheye çağırılmışlardı. Ne var ki “Tatar kabileleri”nden çıkan ve süvari olarak hizmet etmesi istenen askerlerin atlarını ve mühimmatını kendileri temin etmeleri gerektiğinden başka, düzenli olarak maaşa bağlı değillerdi. Bu bakımdan, kışları cephede geçirebilecek durumda olmadıkları gibi zaten evlerinin bulunduğu yerler de savaş mahalli üzerinde bulunduğundan büyük yıkıma uğradıklarından, onları bir arada ve disiplin içinde tutabilmek çok zordu. Bu sebeplerden, Tuna cephesinde “Karakol Başbuğu” vazifesinde bulunan Murad Geray Sultan⁸⁵ (muhtemelen 1829 Haziran ayında) yine Bâb-ı Âli’ye müracaatla kendisinin ve maiyetindeki mirzaların kumandasında “Kabâil-i Tatar”dan düzenli bir tabur teşkil edilmesini teklif etti. Bu taburun askerlerine at yahut at bedeliyle gereken yiyecek, giyecek ve diğer mühimmat ihtiyaçları karşılanarak aylık maaş bağlanacaktı. Barış zamanında ise taburun askerleri kendi iş-güçlerine bakacaktı.⁸⁶ Murad Geray Sultan’a cevap verilip verilmediğini bilmiyoruz. Ancak, eğer cevap verildiyse bu da önceki gibi “savuşturulma” kabilinden olmalıdır. Burada sözü edilen şekilde bir tabur teşkil edilmemekle birlikte, Murad Geray Sultan’ın maiyetindeki “Kabâil-i Tatar”dan askerlere sefer süresince aylık verildiği görülmektedir.⁸⁷

1828-1829 Savaşı’nda Osmanlı ordusunda sahib-i arzlar Devlet Geray⁸⁸ ve Hacı Geray⁸⁹ Sultanlarla “Karakol Başbuğu” Murad Geray Sultan’ın yanında, başka birçok Cengizli sultanı da görev aldı. Bunlardan Ahmed Geray Sultan bir

84 Aynı yerde.

85 BOA, *HAT*, Dosya no: 315, Gömlek no: 18549.

86 BOA, *HAT*, Dosya no: 754, Gömlek no: 35590.

87 BOA, *Ali Emîrî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 82, Gömlek no: 6467; *MAD.d.*, Defter no: 16166, s. 13.

88 Ağustos 1829’da Devlet Geray Sultan kendi imkânlarıyla donattığı 20 süvari askeriyile birlikte Sadrazam Reşid Mehmed Paşa’nın maiyetinde bulunmaktaydı. BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 958, Gömlek no: 41675.

89 Hacı Geray Sultan’ın maiyetinde süvari askerleri bulunmaktaydı. BOA, *Ali Emîrî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 82, Gömlek no: 6461.

muharebede yaralandı ve ertesi günü şehid oldu.⁹⁰ Kardeşlerinden Salih Geray Sultan da aynı savaşta beraberinde getirdiği 60 süvari ile birlikte Aliş Paşa'nın maiyetinde görev almıştı.⁹¹ Gösterdikleri yararlıklar dolayısıyla Salih Geray ve Murad Geray Sultanlara atıyye verildi.⁹² Mehmed Geray Sultan ise emrindeki 50 süvari ve 50 piyade ile Mayıs 1829'da Eskiistanbulluk (Preslav) Boğazı'nın muhafazasıyla görevlendirilmişti.⁹³

1828-1829 Savaşı Osmanlı Devleti için tam bir mağlubiyetle neticelendi. Rus orduları Edirne'ye kadar geldiği gibi, Gerayların kendi çiftliklerinin pek çoğu da Rus birlikleri tarafından işgal edildi. Geray sultanlar 1828-1829 Savaşı'na da aktif olarak katılmakla birlikte, artık onların savaştaki rolleri giderek sembolik bir mahiyet almaktaydı. Bilfiil onların kumandaları altında bulunan birlikler sayıca hayli küçük olduğu gibi savaşa katkıları da sınırlıydı. Geray sultanların sundukları kendi kumandaları altında daimî maaşlı özel birlikler kurulması projesi gerçekleşmemiş de olsa en azından o tarihlere yani 1820'lerin sonlarına kadar Rumeli'ndeki Gerayların dikkate değer ölçüde ortak kimlik ve şuur içinde bulduklarına işaret etmektedir. Bu teklifin gösterdiği üzere, Kırım'ın ve saltanatlarının ellerinden çıkmış olduğu bir ortamda dahi bu ortak kimlik ve şuur koruyabilmek arzusuyla henüz birlikte hareket edebiliyorlardı. Dahası, soydaşları olan Kırım Tatarlarıyla diğer tarihî tebalarından olan unsurlara kumanda etmek, onların terk etmek istemedikleri statülerinin mevcut şartlar altında maddî ve manevî açılardan sürdürülmesi manâsına gelecekti. Ancak Osmanlı Devleti'nin ve kendilerinin içinde buldukları şartlar farklı doğrultuda geliştirmekteydi. Nitekim, müteakip yıllarda askerî, idarî ve sosyal sahalarda uygulamaya konacak olan reformlarla Gerayların ordu içinde de her türlü imtiyazları ve kendilerine has varlıkları ortadan kalktı.

90 Şehadeti üzerine Ahmed Geray Sultan'ın uhdesindeki hass, kardeşleri Salih Geray ve Saadet Geray Sultanlara tevdi edildi. BOA, *HAT*, Dosya no: 1042, Gömlek no: 43116; *HAT*, Dosya no: 1042, Gömlek no: 43116/A.

91 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 89, Gömlek no: 4406; *Ali Emîrî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 82, Gömlek no: 6429; *MAD.d.*, Defter no: 16166, s. 9.

92 BOA, *Cevdet-Hariciye*, Dosya no: 97, Gömlek no: 4841; *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 259, Gömlek no: 10798.

93 Mehmed Geray Sultan'ın söz konusu 100 kişilik birliği en azından bu vazife süresince aylıklıydı. BOA, *Cevdet-Askeriye*, Dosya no: 679, Gömlek no: 28548; *Ali Emîrî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 82, Gömlek no: 6442. Birliktekilerin adlarına bakılarak bunların Kırım Tatar ve Nogaylardan oluştuğu söylenebilir. *Ali Emîrî-İkinci Mahmud*, Dosya no: 9, Gömlek no: 465.

